

Heemschut

Jaargang 64,
no. 3/4 maart/april 1987
Heemschut verschijnt 9x per jaar

Tijdschrift van de Bond Heemschut
opgericht in 1911
Beschermvrouw:
H.M. Koningin Beatrix

In dit nummer o.a.:

- Interview met gedeputeerde Willems
- Een modelboerderij van Berlage
- Drentse boerenerven: veel verloren
- Sanatorium Zuidlaren bedreigd
- Landhuis Lemferdinge in Eelde
- Veenhuizen en de Maatschappij van Weldadigheid
- Interview Provinciale Commissie
- De uitbreiding van Emmen
- Een 17de-eeuws huis in Eelde
- Westerbork in reliëf
- Acht Kerkepaden
- Zomerzegels met monumenten
- Index 1986

Dit Drenthe-nummer is mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van het Anjerfonds Drenthe.

Redactie:

Drs. J. Kamerling, eindredacteur
Drs. A. M. ten Cate
R. Dinger
Dr. E. Jans

Vaste medewerk(st)ers:

J. Th. Balk, Amsterdam
Drs. H. C. Franssen, Amsterdam
Drs. J. Huysmans, Utrecht
Drs. P. Karstkarel, Leeuwarden
D. van der Meulen, Assen
R. Lureman, Doetinchem
Drs. W. J. Pantus, Nijmegen
J. E. van der Wielen, 's-Gravenhage
Drs. D.S. van Schaardenburg-van der Wouden, Amsterdam

Correspondentieadres Bond Heemschut:

Nieuwezijds Kolk 28,
1012 PV Amsterdam;
tel. 020-225292 (secr. en juridische zaken)

tel. 020-230994 (eindredactie)
tel. 020-230994 (ledenadministratie)

Postgiro 124326

Lidmaatschap f 50,- per jaar
Reductie voor 65+ en 30-

Opzegging alleen vóór 1 november.

Correspondentie voor advertenties:

Bosch & Keuning
Postbus 1, 3740 AA Baarn
tel. 02154 - 8 22 11
gironummer 4988

Grafische verzorging:

Bosch & Keuning - Baarn

Drenthe in verandering... en de effecten op ons cultureel erfgoed

DIRK VAN DER MEULEN

Landschap, steden en dorpen, boerderijen. Die invalshoeken koos de provinciale commissie van Heemschut Drenthe voor het symposium 'Drenthe in verandering... en de effecten op ons cultureel erfgoed'. De studiedag werd eind maart in Havelte gehouden. Prof. dr. K. Bouwer, verbonden aan het geografisch instituut van de katholieke universiteit Nijmegen en kenner van de ontstaansgeschiedenis van het Drentse cultuurlandschap, hield een algemene inleiding over 'Veranderingen in Drenthe'. Een drietal inleiders na hem spitste de thematiek iets meer toe.

Ing. G. H. Hollema, landschaps- en tuinarchitect te Rolde en lid van de provinciale commissie in Drenthe, ging in het bijzonder in op 'De kwaliteit van het Drentse landschap'. Vanuit zijn dagelijkse praktijk als adviseur voor stedenbouw en ruimtelijke ordening bij het stedenbouwkundig bureau Vijn te Oenkerk, belichtte drs. F. van der Bij 'Beheer en vernieuwingen in Drentse steden en dorpen'. De directeur van het Provinciaal Bureau Monumentenzorg te Assen, de heer Corneille F. Janssen, sprak tot slot over 'Behoud en verbouw van boerderijen in Drenthe'. Voor dit samenvattend artikel, dat al ruim voor het symposium werd geschreven, kregen wij voorinzage in de teksten van de heren Hollema, Van der Bij en Janssen.

Natuur en cultuur harmoniëren hier op fraaie wijze. Het voorerf van een boerderij in Zuidvelde (gem. Norg) gaat hier over in de aangrenzende brink met bomen. (Foto 'Het Drentse Landschap')

VERARMD LANDSCHAP

'Landschapselementen ondergaan functieveranderingen of worden relicten, onder invloed van de maatschappelijke dynamiek. De boerderij in de dorpskern wordt garage of supermarkt, de schaapskooi wordt een niet meer functionerend, maar wel beschermd monument. Deze discrepantie tussen vorm en functie is wel het meest problematische verschijnsel in onze agrarische landschappen: de sociaal-economische krachten vragen nieuwe vormen en andere functies, de oude functies zijn verdwenen.'

De eerste inleider op het Drents Heemschut-symposium, de Nijmeegse geograaf prof. dr. K. Bouwer, legde in zijn bijdrage 'Veranderingen in Drenthe' het accent sterk op het veranderend landschappelijk beeld van de provincie. In Drenthe ontstaat volgens hem 'een enorme functionele en ecologische verarming' als gevolg van toenemende intensivering in de landbouw, industrialisatie en groei van de dienstensector, toename van de woonfunctie op het platteland en een groeiende mobiliteit met een dichtere infrastructuur.

'De ecologische verarming ten gevolge van de inrichtingseisen en de bedrijfsvoering van de moderne landbouw is van een ontstellende omvang', aldus prof. Bouwer. 'We mogen daar niet aan voorbijgaan als we het over de bescherming van cultuur-elementen in het landschap hebben. In elk cultuurlandschap, en bij uitstek het Drentse, is dat samengaan van cultuur en natuur juist het kenmerk dat boeit. Behouden en beschermde cultuurmonumenten in een verarmde natuur vormen per saldo toch een verarmd landschap.' Prof. Bouwer vraagt zich zelfs af of er ook in Drenthe niet een periode zal komen, dat de agrarische sektor merkt dat men zijn eigen produktiefactor, de bodem, dusdanig heeft behandeld dat het produktievermogen daalt.' Tot de tweede helft van deze eeuw verandert er volgens Bouwer weinig aan het kleinschalig Drents landschap. Het is een agrarische provincie met een karakteristiek oud landschap, zowel in visuele als in ecologische zin sterk gedifferentieerd. In de jaren '50 komen tal van veranderingen op gang. Was in 1960 nog slechts 2% (92 km²) van het landbouwareaal heringericht door ruilverkaveling, in 1980 was dat percentage al opge-

lopen tot 50% (818 km²). Bouwer: 'Rechtlijnigheid gaat overheersen. De nivellering ontstaat door het weghalen van gedifferentieerde landschapselementen en vormen (kavelvormen, sloten, houtwallen) of door het rechttrekken ervan; nieuwe elementen zijn veelal weinig bij de oude landschapsstructuur aangepast. Niet alleen onze nieuwbouwwijken zijn monotoon-gelijkvormig van Appingedam tot Zierikzee, ook onze agrarische landschappen zijn steeds meer volgens een 'design' uitgevoerd, namelijk dat van de Cultuurtechnische Dienst.'

De Nijmeegse hoogleraar noemt dat logisch vanuit het maatschappelijk krachtenveld gezien. 'De moderne landbouw wordt overal met dezelfde eisen geconfronteerd (made by EEC in Brussels).' Hij wijst op uitspraken van Lörzing, dat we geen angst voor het nieuwe landschap moeten hebben. Vasthouden aan oude vormen is nostalgie. Bouwer: 'Maar Lörzing vergeet dat er niet 'slechts' vormen verloren gaan. Wat ongetwijfeld veel meer 'angst' inboezemt, is het feit dat met de komst van het nieuwe landschap een enorme functionele en ecologische verarming is opgetreden.'

Ook door de na-oorlogse industrialisatie is met name in de grotere Drentse kernen het landschap visueel aangetast. Ook de versnipperde woonlocaties hebben naar de mening van prof. Bouwer meer landschappelijke effecten gehad dan men zou veronderstellen. De sterke groei van de mobiliteit vroeg om meer wegen, volgens Bouwer 'ook aanjagers van de verkeersgroei'. In een vooruitblik op de toekomst houdt de Nijmeegse geograaf een algemeen extensivering van de landbouw niet voor onmogelijk. 'Zullen gronden geheel en permanent, of tijdelijk uit de cultuur worden genomen? De landschappelijke gevolgen en kansen voor het beleid zijn te bespeuren, maar wie zegt hoe ze er concreet uit zullen zien? Het relatienota-beleid zal ongetwijfeld een belangrijke impuls krijgen.'

Tot slot van zijn inleiding zei professor Bouwer: 'Het landschap wordt wel eens de spiegel van de cultuur genoemd. De maatschappelijke krachten en processen vinden hun uitdrukking in de landschapsvormen en artefacten. Sturing van die krachten is maar in beperkte mate mogelijk, de aandrijving ligt immers veelal buiten het bereik van het provinciale of lokale beleid. Maar voor het benutten van die beperkte speelruimte in de landschaps- en monumentenbescherming is een analyse van de maatschappelijke dynamiek van groot belang.'

'Drenthe in verandering behoeft ons niet te verontrusten', was de geruststellende conclusie van landschapsarchitect ing. G. H. Hollema aan het slot van zijn lezing over 'De kwaliteit van het Drentse landschap'. 'We bevinden ons in een intensieve samenleving, waarin ook het landschap zijn nadrukkelijke rol speelt. Het landschap is nooit een statisch gegeven geweest, wat ook weer reden is om op te passen voor behoudzuchtige maatregelen op die plaatsen waar hiervoor geen aanleiding is', waarschuwde Hollema. 'Een positieve instelling als het gaat om

Boerderij op de rand van het Reestdal. Linden vóór de woning, eiken op het achtererf. Eigendom van de Stichting 'Het Drentse Landschap'. (Foto 'Het Drentse Landschap' M. H. Buruma.)

nieuwe inzichten, ontwikkelingsgericht denken en zorgvuldige vormgeving, dienen te staan naast bescherming, behoud en beheer van waardevol cultuurlandschap.'

DRENTSE LANDSCHAPPEN

Drenthe kent, zo bleek uit Hollema's inleiding, eigenlijk niet één maar een scala van landschappen dat in verandering is sinds de ingebruikname door de mens. De kern daarvan is het driehoekige Drentse plateau dat in het laat-glaciaal zijn vorm heeft gekregen. Op dit plateau en de natuurlijke hellingen treffen we de volgende landschappen aan: Het esdorpenlandschap met zijn (brink)nederzettingen, essen, beekdalen, veldgronden (heide-ontginningen) en bos.

Het hoevenlandschap, een snoer van verspreide boerderijen met éénmansesjes langs de beekdalen van de Reest, Wold Aa en Oude Diep.

De verveningslandschappen, het veenweidelandschap en het ruilverkavelingslandschap.

RECENTE VERANDERINGEN

Hollema merkte op dat de grootste veranderingen in het Drentse cultuurlandschap de laatste vijftig jaar hebben plaatsgevonden. Te denken valt aan de ontginningen, de aanleg van de Staatsbossen, wegeaanleg, stads- en dorpsuitbreidingen, industrialisatie, concentratie van waterschappen en ruilverkavelingen annex landbouwkundige ontwikkelingen. Duidelijk is hierbij, volgens Hollema, dat de bepaling van het landelijk beeld van Nederland steeds weer een beleidskwestie c.q. politieke kwestie is geworden, zowel in nationaal als in EG-verband. De beleidsplannen – Groene Nota's, omvattende structuurschema's voor natuur- en landschapsbehoud, recreatie en landinrichting – heten onderling met elkaar in samenhang te zijn, maar in de praktijk leveren ze toch steeds weer knelpunten op. Drentse voorbeelden zijn er te over. Hollema noemde er een paar:

– In het nationale park Dwingelerveld blijkt het niet mogelijk om de landbouwgronden te

verwerven die noodzakelijk zijn voor de afronding van het park. Hoe zich dat zal ontwikkelen bij het nationale park Fries-Drentse Woud blijft afwachten. (Vanuit de landbouwgebieden kunnen zich door bewerking, ontwatering, bemesting enz. nadelige invloeden doen gelden.)

– Nationale landschappen en grote landschappelijke eenheden vinden nog onvoldoende weerklank. Zo is bij de voorbereiding van de ruilverkaveling Ruinerwold/Koekange en Ruinen geen rekening gehouden met het voorgenomen nationale landschap Zuidwest-Drenthe, noch met de grote landschappelijke eenheden. Hetzelfde geldt voor de ruilverkaveling Havelte; het structuurschema voor de landinrichting blijkt dominant. Voor het nationale landschap Roden/Norg zijn nog steeds niet de begrenzingen vastgesteld en ook zijn de overlegorganen nog niet benoemd. Binnen de grote landschappelijke eenheid stroomdallandschap Drentse A is het natuurgebied Strubben/Kniphorstbos aangewezen als eenheidsoefenterrein (EOT). Maar in de discussies daarover in Kamer en provincie is het woord 'grote landschappelijke eenheid' niet eens gevallen.

BESCHERMING VAN WAARDEN

De heer Hollema deed in zijn lezing tot slot een aantal concrete voorstellen ter bescherming van waarden in het Drentse landschap:

1. Omdat het archeologisch bodemarchief (urnenvelden, vlakgraven, celtic-fields, nederzettinggronden, wegen enz.) wordt bedreigd door mengwoelen, diep ploegen, egalisatie en diepe afwatering, dienen in bestemmingsplannen maatregelen aangegeven te worden ter bescherming. Niet-beschermde tumuli (grafheuvels) moeten planologisch worden beschermd of worden aangekocht.

2. Voor geologische objecten als macro- en micro-relief, oude beekmeanders, erosiedalen, pingoruïnes en veenterpjes zijn beschermingsmaatregelen nodig; aankoop is aanbevolen.

3. Voor het behoud van belangwekkende kavelstructuren moeten ruilverkavelingsplan-

nen duidelijker op historische basis worden geënt.

4. Voor de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht zouden niet alleen bouwkundige zaken bepalend moeten zijn, maar evenzeer landschappelijke situering, dorps-silhouet, structuur en eventueel jongere beeldbepalende panden. Huisweiden vragen, binnen het bestemmingsplan, bescherming tegen ongewenste bebouwing. Herinventarisatie van het dorpsgezicht als totaliteit is het overwegen waard. Brinken dienen met het oog op volledig verzekerd behoud en herstel in het bestemmingsplan nauwkeurig omschreven te worden. In feite verdienen brinken een omschrijving als monument, evenals solitair staande fraaie bomen of boomgroepen. Zo'n beschrijving is ook nodig van bestratingen (met materiaalsoort) binnen de historische nederzetting. En verder moet er bij uitbreiding van stad of dorp een strak beleid worden gevoerd t.a.v. algemene groenvoorzorgingen. Privatisering van openbaar groen mag niet gaan ten koste van structureel groen.

5. Om landschappelijk storende bebouwing tegen te gaan dient bij het verlenen van bouwvergunning middels bepalingen in de bouwverordening het aanbrengen en onderhouden van beplanting te worden vastgelegd (loopstallen, bio-industrie). De opgelegde voorwaarden bij de vergunning voor aanleg van kampeertreinen dienen inhoudelijk beter te worden beoordeeld. Zorgvuldiger landschappelijke vormgeving van kunstwerken als viaducten en opritten van verkeerswegen ware gewenst.

oog op een veranderend landbouwbeleid dat zich uit in minder produktie, bebouwing van landbouwgronden en wellicht herinrichting van ruilverkavelingen.

ZICHT ONTBREEKT

'In veel gemeenten ontbreekt het zicht op de aard en omvang van het te doorlopen stads- en dorpsvernieuwingsproces en de relaties die er zijn met andere gemeentelijke beleids-terreinen. Van een duidelijk stads- en dorpsvernieuwingsbeleid is in die gemeenten nog steeds geen sprake', zei stedenbouwkundig adviseur drs. F. van der Bij op het Drents Heemschutsymposium.

Met enige ongerustheid ging hij verder: 'Ondanks het feit dat er jaarlijks een verdeelsluit moet worden vastgesteld en meerjarenramingen gemaakt moeten worden, is men in het proces van bezinning ten aanzien van de stads- en dorpsvernieuwing vaak nog niet verder gekomen dan het op een rij zetten van een aantal maatregelen die getroffen zouden moeten worden, en de vaststelling dat er in ieder geval voldoende beschikbaar moet zijn voor de partikuliere woningverbetering.'

Van der Bij hield de deelnemers aan het symposium een inventarisatie voor van effecten, problemen en mogelijkheden na twee jaar gedecentraliseerde stads- en dorpsvernieuwing.

Sinds de jaren zestig is het aantal subsidieregelingen voor stads- en dorpsvernieuwing sterk toegenomen. Het accent verschoof, onder andere door toedoen van bewoners, van

kering krijgen de gemeenten zelf zeggenschap over de besteding van het budget.

STURENDE INVLOED PROVINCIE

Het merendeel van de gemeenten blijft echter onder de sturende invloed van de provincie. De meeste provincies, waaronder Drenthe, willen duidelijk grip houden op het gemeentelijk proces van stads- en dorpsvernieuwing. Van der Bij vraagt zich overigens af of dat ook de bedoeling was van het proces van decentralisatie.

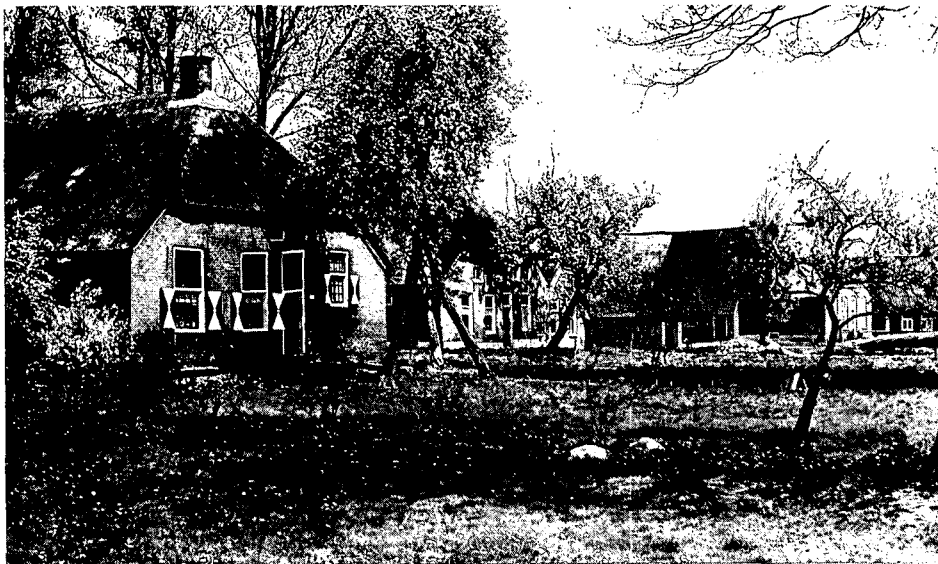
Een andere vraag is of de toegenomen gemeentelijke invloed nu ook leidt tot accentverschuivingen in de aanwending van stads- en dorpsvernieuwingsgelden. Over 1985 en 1986 blijken nauwelijks essentiële verschillen. Verheugend is het volgens Van der Bij ook te constateren dat het totaal van jaarlijks aan te wenden middelen nogal wat hoger ligt (bijna tweemaal zo hoog) dan de voeding van rijkswege van de stadsvernieuwingsfondsen. Hij concludeert daaruit dat de gemeenten ook veel eigen middelen aanwenden; sinds de Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing zal dat alleen maar doelgerichter en meer bewust gebeuren.

Dat is dan ook wat Van der Bij ziet als het grootste winstpunt van de decentralisatie van de stads- en dorpsvernieuwing, namelijk de algemene gemeentelijke oriëntatie op het proces van stads- en dorpsvernieuwing. De Wet verplicht gemeenten tot het vaststellen van een subsidie-verordening, het vaststellen van een verdeelsluit en het opstellen van een meerjarenprogramma. Daar is bezinning voor nodig. Van der Bij: 'Op zich een erg gunstige ontwikkeling, die leidt tot een toenemende aandacht voor het herstel en behoud van wat men heeft.'

ALGEMENE CRITERIA

Minder gelukkig is Van der Bij met de verdeelsleutel die gemeenten is opgelegd. De algemene criteria voor die verdeelsleutel doen volgens hem geen recht aan specifieke situaties. Op provinciaal niveau zijn de mogelijkheden om sturend op te treden groter, voorzover het niet gaat om grote gemeenten die hun geld rechtstreeks van het Rijk krijgen. Via de verdeelverordening kunnen de provincies bijvoorbeeld geld afzonderen ten behoeve van knelpunten en/of stads- en dorpsvernieuwingsactiviteiten van bovengemeentelijk belang.

Ondanks de strijdigheid met het decentralisatieprincipe, vindt Van der Bij het zinvol dat provincies blijven sturen, met name wanneer het gaat om zaken die van wezenlijk belang zijn voor het eigen gezicht van de provincie. In de Drentse situatie denkt hij bijvoorbeeld aan het behoud en herstel van de voor veel nederzettingen zo karakteristiek boerderijen (met de daaraan gekoppelde problematiek van bedrijfsverplaatsing) en aan het behoud en herstel van groenelementen in open gebied, zowel in de dorpen als in de overgangsgebieden van dorp naar buitengebied. Op gemeentelijk niveau is de mogelijkheid, om te bewerkstelligen dat de gelden

Boerderijen in het wegdorpenlandschap van Ruinerwold met populier, schietwilg en vruchtbomen op de erven. (Foto 'Het Drentse Landschap', F. Hamminga)

De provincie Drenthe probeert vier streekplannen in elkaar te schuiven tot één plan voor de hele provincie.

In combinatie met een landschapsstructuurplan moet het volgens Hollema mogelijk zijn de landschappelijke verschijningsvorm in stand te houden en waar nodig te wijzigen, te verbeteren. Door het toevoegen van passende, nieuwe waarden zijn er zeker mogelijkheden. Hollema wijst op het belang van een vroegtijdige bezinning, vooral met het

sloop naar verbetering. Stads- en dorpsvernieuwing werd planmatiger en trok de belangstelling van beleggers naarmate duidelijker werd dat vernieuwing leidt tot economisch herstel van wat was afgeschreven. De invoering van de Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing in 1985 betekent een nieuwe fase in die ontwikkeling. De sturende invloed van het Rijk op het gemeentelijk proces van stads- en dorpsvernieuwing verdwijnt grotendeels en via een brede doelluit-

daar worden aangewend waar ze het meest noodzakelijk zijn, het grootst. Het jaarlijks vast te stellen verdelbesluit en de op te stellen meerjarenraming, zijn daartoe de geëingende middelen.

Maar een juist hanteren van die middelen vereist een duidelijk stads- en dorpsvernieuwingsbeleid. En daar mankeert het in de ogen van Van der Bij bij veel gemeenten aan. Het wordt volgens hem, vooral ook omdat vrijwel alle gemeenten constateren dat er te weinig geld is voor stads- en dorpsvernieuwing, zo langzamerhand tijd dat er een wat diepgaander beleidsoriëntatie gaat plaatsvinden, op basis waarvan prioriteiten vastgesteld kunnen worden.

Gemeenten zouden zichzelf volgens Van der Bij eens een aantal vragen moeten stellen:

– Wat zijn belangrijke maatregelen wanneer het om stads- en dorpsvernieuwing gaat? Is dat de financiering van achterstallig onderhoud aan particuliere woningen of het herstel van casco's en het behoud van voor het dorp karakteristieke gebouwen? Is dat het verfraaien van de woonomgeving of het herstel en behoud van karakteristieke groenvoorzieningen en open ruimten? Of is het verplaatsen van een milieuhinderlijk bedrijf van zo groot belang, dat andere dorpsvernieuwingsmaatregelen hier enige tijd voor opgeschort dienen te worden?

– In welke relatie staan de stads- en dorpsvernieuwingsactiviteiten tot andere beleids terreinen en beleidsmaatregelen? Middels het opstellen van integrale stads- en dorpsvernieuwingsplannen kan op deze vraag antwoord worden gegeven.

– Worden de financiële mogelijkheden buiten het stads- en dorpsvernieuwingsfonds in voldoende mate benut? Het aantal regelingen buiten het fonds is zo groot dat een helder inzicht daarin vaak ontbreekt met als gevolg dat er geen beroep op wordt gedaan. Wellicht kan in dezen een jaarlijks door de provincie te verschaffen overzicht van bijdrage-mogelijkheden, naast het fonds, een oplossing bieden, oppert Van der Bij.

– Welk bedrag wil men als gemeente zelf jaarlijks aanwenden ten behoeve van de stads- en dorpsvernieuwing?

Met het antwoord op deze vragen, zegt Van der Bij, kan men als gemeente een gericht beleid voeren, waarbij de fondsgelden ook daar worden aangewend, waar men dit heeft gewild.

Aan het slot van zijn lezing tijdens het Heemschutsymposium heeft hij aandacht gevraagd voor een aspect van nazorg. In de praktijk doen zich ongewenste ontwikkelingen voor, die het effect van stads- en dorpsvernieuwingsmaatregelen weer volledig teniet kunnen doen (bv. vestiging van een milieuhinderlijk bedrijf naast gerenoveerde woningen). Met het opstellen van een stadsvernieuwingsplan of een bestemmingsplan zou dat kunnen worden tegengegaan. Drs. van der Bij: 'Het is dan ook bijzonder vreemd dat er nog steeds geen verplichting is om voor bebouwde kommen een bestemmingsplan te hebben. Immers, het zijn juist deze bebouwde kommen waar zich de laatste jaren, mede als gevolg van het stads- en

dorpsvernieuwingsbeleid, de grootste veranderingsprocessen afspelen. Waar bestemmingsplannen en stadsvernieuwingsplannen de intentie hebben dit soort veranderingsprocessen in goede banen te leiden, zou een dergelijke verplichting in de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening geenszins misstaan hebben.'

TRADITIONELE BOERDERIJEN VERDWIJNEN

'Wij moeten er van uitgaan, dat zonder ingrijpen van de overheid de traditionele boerderijen in Drenthe zullen verdwijnen. Ten dele omdat ze leeg komen te staan als gevolg van boerderijverplaatsing bij ruilverkaveling, ten dele omdat zij in een moderne bedrijfsvoering op het oude erf moeilijk of niet zijn in te passen', aldus directeur Corneille F. Janssen van het Provinciaal Bureau Monumentenzorg te Assen in zijn inleiding 'Behoud en verbouw van boerderijen in Drenthe.'

Met de omwentelingen in de Drentse landbouw is de boerderij in de loop der eeuwen als woon- en bedrijfsgebouw nogal aan verandering onderhevig geweest. Door intensivering van het bedrijf nam regelmatig de behoefte toe aan bergruimte voor de oogst en aan bijschuren voor bijvoorbeeld schapenhouderij. De hoofdvorm: een rechthoekig huis met aan één zijde, bij het woongedeelte, een 'krimp', om een hogere zijgevel waarin ramen te verkrijgen, bleef gehandhaafd. Ook de hoge en vrij steile daken bleven de boerderijen kenmerken. De situering bleef ook lang gelijk: als regel in dorp of gehucht als groep bijeen. Sinds de 19de eeuwse ontginningen ontstaan er ook verspreid liggende boerderijen. In het oosten van de provincie dringen nu Groningse boerderijtypen Drenthe binnen.

TOTAAL ANDERE VORMEN

Wij beleven nu opnieuw een omwenteling in de landbouw, ditmaal één die leidt tot totaal andere vormen van boerderijen. Door mechanisatie van de bedrijven met veel meer vee, ontstaan gebouwen met een groot vloeroppervlak en flauw hellende kappen. Zo'n modern veebedrijf kan bestaan uit een groot stalgebouw, een voedersilo, een werktuigenberging en een bungalowachtig woonhuis. Ook akkerbouwbedrijven veranderen, doordat de behoefte vervalt aan berging van de oogst. Eisen van efficiënte bedrijfsvoering, Hinderwet, en diepere ontwatering van de gronden leiden tot ruilverkavelingen en bedrijfsverplaatsing. Een onvermijdelijk gevolg is dat de oude boerderijen 'overbodig' worden. Een aantal jaren terug zijn er vrij veel verbouwd tot ééngezinshuis. Deze oplossing leverde meestal weinig bezwaren op. Het uiterlijk van de gebouwen behoeft niet of nauwelijks te worden aangetast, en de 'kern', het gebintwerk kan behouden blijven. Maar het is geen goedkope oplossing en dus zeker niet één die op grote schaal toepasbaar is.

GROOT AANTAL WOONEENHEDEN

Ook met de bedoeling om oude boerderijen te behouden, is de laatste jaren een aantal boerderijen verbouwd tot een (relatief) groot aantal kleine woningen (zgn. HAT-eenheden). Inmiddels is duidelijk, zo stelde de heer Janssen tijdens het Drents Heemschutsymposium, dat de oplossing van het probleem niet langs deze weg te bereiken valt. 'Immers, voor de nieuwe bestemming moet er nogal wat worden gewijzigd: de gevels, vooral van het bedrijfs gedeelte, moeten ingrijpend worden veranderd om voldoende lichttoetreding te verkrijgen. Om dezelfde reden moeten de rieten daken geperforeerd worden met grote aantallen daklichten.

Voorts verschijnen op het dak de uitmondingen van ventilatie- en afvoerkanalen. Eén en ander leidt tot een grondige wijziging van het uiterlijk, waarbij hooguit het silhouet van de boerderij blijft bestaan. In het inwendige blijkt de oude gebintconstructie in de weg te staan, zodat deze verwijderd wordt. En ook de indeling van het oude woongedeelte wordt meestal overhoop gehaald, zodat aantrekkelijke en soms ook historisch belangrijke interieurdetails verdwijnen. Zo leiden goede bedoelingen tot een architectonisch ongeluk. Wanneer dan ook nog het oude erf wordt opgesplitst in een aantal tuintjes is de ramp compleet.'

Janssen voert overigens als verzachtende omstandigheid aan, dat deze verbouwingen een gevolg zijn van het heersende subsidieregime op het terrein van de volkshuisvesting. Dit regime maakt het onmogelijk om een verbouwing tot twee of drie wooneenheden exploitabel te maken. Toch zou, zo meent Janssen, behoud van oude boerderijen op deze wijze mogelijk zijn. Voorwaarde is dat het subsidiesysteem wordt verruimd. Janssen: 'Gebeurt dit niet, dan zullen wij de meerderheid van de oude boerderijen in Drenthe in de komende jaren zien verdwijnen.'

Hij mist in de moderne boerderij elk 'streek-eigen' kenmerk, maar aanvaardt dat als onvermijdelijk. Wat volgens hem niet onvermijdelijk is, is de vaak bedroevende architectonische kwaliteit van de nieuwe gebouwen.

Gesloopte woning van P. J. H. Cuyper in Assen

